

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Ель Сафі Баян Максед Салех за темою:
«Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий
виміри»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 – Політологія

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що Близький Схід залишається зоною низки різноманітних конфліктів, а населення країн даного регіону відчуває на собі важкі наслідки військово-політичних та економічних проблем. Регіон є важливою геополітичною точкою перетину різних цивілізацій. На його території триває міжнародний конфлікт, який набув після подій арабської весни ще більшого градусу протистояння. Конфлікт має складну структуру і значну кількість учасників, розібратися з інтересами і цілями яких є важким завданням. Ситуація ускладнюється загостренням релігійних суперечностей, етнічними проблемами та залученням у конфлікт екстремістських угруповань. Рівень небезпеки в регіоні потребує зваженої, продуманої реакції світового співтовариства, направленої на пошук оптимальних шляхів врегулювання конфлікту задля підтримки миру та забезпечення реалізації базових принципів міжнародної безпеки. Саме тому звернення Ель Сафі Б.М.С. до дослідження конфлікту на Близькому Сході є виправданим і надзвичайно актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота має чітку, логічну структуру, яка відповідає поставленій меті та завданням. Адекватно визначені об'єкт і предмет дослідження, зміст яких свідчить про сутнісне розуміння та опрацювання на високому фаховому рівні авторкою обраної дослідницької проблеми. Оптимально продумана методологія дослідження вбирає в себе комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних методів, що використовуються в

політичних науках. Крім того, з огляду на специфіку досліджуваної проблематики, робота має чітко виражений міждисциплінарний характер, про що свідчить значний масив опрацьованих наукових джерел.

Робота складається із трьох розділів, вирізняється ґрунтовним аналізом широкого спектру джерел (передусім, зарубіжних) відносно поставленої проблеми. Авторка послідовно переходить від загальних питань до конкретики, починаючи із виокремлення базових детермінант та структури конфлікту на Близькому Сході і закінчуючи розглядом окремих аспектів означеного протистояння.

У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні підходи щодо визначення та дослідження міжнародних конфліктів. Дисертанткою використано значну методологічну базу з наукових розвідок в цьому напрямі, як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, наведено основні дефініції, зроблено теоретичний огляд із поставленої проблеми, здійснено історико-політологічну ретроспекцію феномену війни, як специфічної форми міжнародного конфлікту.

Також у першому розділі наведено загальні характеристики структури близькосхідного конфлікту. Наведено аргументи, що конфлікт на сучасному етапі розвивається по лінії Іран – Саудівська Аравія, має окремі ознаки «холодної війни» та складну мережу взаємовідносин між учасниками; запропоновано модель конфліктної взаємодії.

Авторкою здійснено розгляд специфіки взаємовідносин між основними та другорядними учасниками конфлікту. Особливу цікавість тут викликають висвітлені дисертанткою політичні та культурно-цивілізаційні передумови виникнення та поширення конфлікту в контексті сприйняття конфліктуючими сторонами одне одного. Зазначається, що кількість слабких і неспроможних держав на внутрішньому рівні у певний період визначає рівень протистояння в регіоні. Слабкість країн, залучених до конфлікту, залишає місце для втручання зовнішньої політики, яка відповідає заклику країн-претендентів на контроль у регіоні, а політичні конфігурації у регіоні Близького Сходу створюють відповідні лінії розлому та посилюють поляризацію.

Другий розділ присвячений політико-культурним та, зокрема, релігійним детермінантам близькосхідного конфлікту. Авторка надає як загальну характеристику політичної культури в регіоні, так і наводить специфіку останньої по окремим країнам. Підкреслюється, що, маючи спільні та відмінні риси, політична культура регіону формує специфічний ціннісно-смісловий контур стереотипів та уявлень про політичний устрій мусульманської умми, соціальну справедливість та засадничі соціальні цінності. Все це підсилюється релігійною компонентою ісламу.

Окрему увагу авторка приділяє дослідженню ісламського фактору. На сучасному етапі іслам виступає не лише як релігійна та правова система, але й як політичний інструмент та політична ідеологія. Важливим аспектом та підсилювачем конфлікту, в контексті ісламського питання, виступає феномен сектантства всередині даної релігії. Відзначається, що розкол на сунітів та шиїтів сформував, по суті, дві радикально налаштовані одна проти одної «секти», що лише підвищує градус ненависті між ворогуючими групами, створює підґрунтя для розповсюдження насильства та екстремістських ідей ісламського фундаменталізму.

У третьому розділі розглянуто регіонально-безпекові аспекти, пов'язані з протіканням близькосхідного конфлікту. Ель Сафі Б.М.С. наведено ґрунтовний огляд військового потенціалу основних країн-учасниць конфлікту. Стверджується, що означений параметр одночасно характеризує як направленість на імовірну ескалацію конфлікту, так і направленість держави на забезпечення національної безпеки. Підкреслюється, що нарощування імпорту озброєння в регіоні за останні п'ять років актуалізують дилему безпеки.

Третій розділ завершується дослідження оглядом перспектив розвитку конфлікту та проблем його врегулювання. Дисертантка робить «песимістичний» висновок щодо можливостей останнього.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Наукова новизна основних положень дисертаційного дослідження полягає у формуванні авторської робочої моделі аналізу конфлікту на Близькому Сході

на сучасному етапі, структурними компонентами якої виступають групи (альянси) з держав (головних учасників протистояння), «третіх» держав, недержавних організацій різного рівня, а динамічним компонентом – специфіка функціонування означених груп; аргументовано, що у короткостроковій та середньостроковій перспективах рівень напруженості конфлікту на Близькому Сході не буде знижено через наявність факторів, які посилюють внутрішньорегіональні суперечності; доведено, що конфлікт може набувати окремих рис «холодної війни», а іноді відбувається у формі «проксі-війни»; уточнено, що конфлікт за регіональне лідерство на Близькому Сході набув реальної форми після революцій «арабської весни»; уточнено що витoki конфлікту мають складне ідеологічне підґрунтя; одержали подальший розвиток ідеї та аргументи, що спільний контур міжнародного конфлікту на Близькому Сході формується за рахунок низки конфліктів між окремими країнами регіону і, на теперішній час, категорія «близькосхідний конфлікт» набуває значно розширеної конотації; відзначено, що умови конкуренції серед ісламських блоків все частіше визначаються їхніми стратегічними і доктринальними позиціями помноженими на стан комплексної потужності (потенціалу) кожної держави.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Основні результати та висновки дисертаційного дослідження відображено у одинадцяти одноосібних публікаціях, у тому числі: в тому числі: 3 публікації опубліковано в українських наукових фахових виданнях, 1 публікація в українському виданні з політичних наук; 3 – у закордонних виданнях, з них 1 публікація – в науковому виданні країни Європейського Союзу (Польща); 4 праці апробаційного характеру (тези конференцій).

Вимоги Міністерства освіти і науки України щодо кількості, обсягу та змісту наукових публікацій дисертації дотримано. Комплексний аналіз рукопису дисертації та наукових публікацій Ель Сафі Б.М.С. дає підстави говорити про відповідність публікацій основним положенням дисертації.

Дотримання вимог академічної доброчесності.

У дисертаційному дослідженні Ель Сафі Б.М.С. містяться посилання на джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та інших порушень, що могло б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором дисертаційного дослідження.

Таким чином, зважаючи на сформульовану мету та поставлені завдання дисертаційного дослідження Ель Сафі Б.М.С., слід зазначити, що дана робота має достатній ступінь наукової новизни, синтезує в собі значний обсяг теоретико-методологічного матеріалу.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Зважаючи на позитивні аспекти дисертаційної роботи Ель Сафі Б.М.С., водночас вважаю за необхідне висловити окремі зауваження та побажання.

1. В підрозділі 1.2. авторка доволі ретельно висвітлює аспект розвитку поглядів на феномен війни. Значну частину підрозділу присвячено розгляду стародавньої та середньовічної військово-політичної думки, що, з огляду на характер роботи, не є доречним. Вважаю, що доцільніше було б приділити більше уваги сучасним концепціям війни. Це більше б оптимізувало обсяг та зміст роботи.

2. Досліджуючи політичну культуру в країнах-учасницях конфлікту, дисертантка залишає поза увагою такий аспект, як ступінь консолідованості суспільств в цих країнах. Адже протистояння між різними кланами доповнюється зростаючими вимогами суспільства (особливо після «арабської весни») обмежувати владну повноту монархів, що може привести до трансформації конституційних дуалістичних монархій, зокрема, в деяких країнах Перської затоки.

3. В дисертаційній роботі авторка не уточнює критерії «слабкості» тих країн регіону, які тим або іншим чином залучені до конфлікту, хоча згадує їх

(країни) у контексті оцінки регіонального балансу сил (п.3.1.). Така нечіткість класифікації послаблює ефективність запропонованих моделей.

4. Дискусійним видається твердження дисертантки, що аналіз розвитку близькосхідного конфлікту на сучасному етапі найбільш повноцінно можна здійснити у парадигмі політичного неореалізму (оцінка балансу сил, державного потенціалу, дилема безпеки). Все ж таки пониження значущості фактору плюралізму в діях держави та ситуативної кооперації не відповідає сучасним умовам глобального та регіонального політичного простору.

Однак, зазначені недоліки не знижують цінності й наукової новизни дисертаційного дослідження, яке дійсно становить значний науковий і практичний інтерес.

Висновок.

Дисертація Ель Сафі Баян Максед Салех на тему «Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відповідає всім встановленим вимогам щодо захисту дисертаційних робіт, в тому числі вимогам пунктів 9, 10, 11 Постанови Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а тому його автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії ступеня з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри
політичних наук та права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Світлана НАУМКІНА

14.01.2022